

Šolanje

iz: gr. - sholae = brezdelje; lat. - schola = nauk, učena razprava
edukacija iz: lat. Educatis - educare = vzgajati

Učenje = širši pojem

- ~ temeljni proces človekovega življenja s katerim **obvladujemo** in **spoznavamo svet okoli sebe**
- ~ psihična aktivnost
- ~ **informalno** učenje - vključuje širok nabor različnih vrst dejavnosti: organizirano → učenje preko medijev, javnih predavanj, dogodkov, priložnosti
- ~ **koncept vseživljenjskega učenja**
  - 60. leta - humanistična razsežnost; **pravica** vseh in svobodna izbira posameznika
  - 70. - 90. leta - koncept vseživljenjskega učenja peša
  - v 90. letih pa se ponovno krepi in doseže ekonomsko razsežnost - ni več le pravica, temveč tudi **dolžnost, nujnost** (zaradi zahtev trga)
- ~ danes je stopnja formalne izobrazbe pomembna za napredovanje, družbeno promocijo

Izobraževanje = ožji pojem

- ~ pridobivanje **znanj**
- ~ razvijanje **sposobnosti**, veščin
- ~ več vrst: formalno, neformalno, na daljavo...
  1. **Formalno**: predpisani cilji, vsebine, javno - znotraj šole, **načrtno**, sistematično, namerno, kontinuirano
    - znanje se preverja
    - pomembno za potovanje po lestvici navzgor
  2. **Neformalno**: izven šole, tudi organizacije

Šola kot družbena institucija

Šola je družbena **institucija**, v kateri načrtno in sistematično potekata vzgoja in izobraževanje oz. edukacija.

Gre za sorazmerno ustaljen način prenosa v naprej določenih znanj, veščin na mlajše generacije. Šole so družbeno priznane in varovane.

Kot **družbeni vlogi** v šolah nastopata **vloga učitelja** kot pooblaščenega prenašalca in **vloga učenca**, ki naj bi posredovano sprejel in ponotranjil. Odnosi med učitelji in učenci so **formalizirani** (urejajo jih formalne norme).

Šolstvo ali šolski sistem pomeni celoto vseh med seboj povezanih **stopeni šolanja**:

- primarno/ osnovno šolanje (osnovna šola)
- sekundarno
- terciarno (vseživljenjsko)

Šola kot **socializacijski dejavnik** oblikuje vrednote, stališča, skrbi za upoštevanje določenih pravil, norm, zahtev kulture → posredovanje **pravil obnašanja**.

Nastanek in razvoj šolstva

Za obstoj in reprodukcijo (obnavljanje) **družbe je nujno prenašanje znanj**, izkušenj, vrednot s starejših generacij na mlajše.

V preteklosti to poteka drugače kot danes.

1. Tradicionalne družbe:

- ~ posnemanje odraslih
- ~ spontano, neformalno
- ~ ob opravljanju različnih dejavnosti
- ~ z iniciacijami

2. Moderne družbe:

- ~ izobraževanje je pravica in dolžnost vsakega posameznika
- ~ specializirane ustanove, ki skrbijo za opravljanje posameznih družbenih funkcij
- ~ regulirano, obvezno šolstvo (obvezna je primarna stopnja, 2. in 3. bolj zaradi trga)

Od pisne kulture prvih visokih civilizacij

Nastanek šole kot družbene institucije je povezan z nastankom **pisne kulture** v prvih visokih kulturah Egipta, Mezopotamije, Indije, Kitajske...

Že v srednjem veku se pojavijo **potrebe po institucionaliziranem šolstvu**:

- **gospodarske spodbude**: razvoj trgovine in obrti, popis premoženja, pobiranje davkov - ljudje potrebujejo osnovne gospodarske in računske zmožnosti, pismenost
- širjenje mest - večja zapletenost razvije potrebe po znanju o družbi in urejanju družbenega življenja
- s tem se pojavijo potrebe po **specializiranih znanjih** v določeni stroki

Vse do 19. stoletja je bilo šolanje **privilegij družbene elite**, večina ljudi pa je opravljala fizična dela

16. stoletje z obdobjem **reformacije** je bilo odločilno za premik, preporod v razvoju šolstva. Pri nas je idejo zagovarjal Trubar, oče osnovne šole, katerega ideja osnovne šole vključuje:

- a) **ljudsko šolo** - branje v maternem jeziku
- b) **elementarno šolo** - brez predznanja
- c) **splošno šolo** - namenjena vsem

Takrat se pojavi **potreba po množični pismenosti** in razvijejo se **šole za ljudstvo** (za nižji sloj). V ozadju te potrebe so bili religiozni motivi (obredi, teksti, knjige; predvsem protestantizem, ki zahteva, da bi moral vsak verujoči znati brati Sveto pismo).

Množično šolanje

Konec 18. in začetek 19. stoletja se je začelo uvajanje **državno reguliranega obveznega šolanja za vse**; ne glede na spol in socialni status (med prvimi Habsburška monarhija).

Dejavniki, ki so vodili k uvedbi množičnega šolanja, so bili:

- a) **Ekonomski** dejavniki, povezani z **modernizacijskimi procesi** - industrializacija, urbanizacija... spodbudijo potrebe po specialnih znanjih in zaradi razvejanega ekonomskega sistema (širijo se dejavnosti, panoge, poklici) se pojavijo potrebe po mnogo različnih znanjih.
- b) **Politični** dejavniki: šola vzgaja **koristne in domoljubne državljane**, z moralno in intelektualno vzgojo naj bi prispevala k javni blaginji in napredku države.
- c) **Socialne pravice** - šola tudi revnim in manjšinam omogoča socialno promocijo oz. napredovanje po lestvici navzgor
- d) Vedno večja stopnja **demokratizacije** ustvarja potrebo po izobraženih in pismenih volivcih.
- e) Šola naj bi delovala kot sredstvo pri vcepljanju **vrednot trdega dela, poštenosti in moralnosti**, obvezno šolanje za vse pa naj bi delovalo kot **preventiva** pred nezaželenimi pojavi (revščina, kriminal...)

Konec 19. stoletja šola velja kot javna in državna ustanova, v kateri poteka nujna in samoumevna oblika **socializacije** - vzgojna vloga.

Moderne družbe

- ~ šolanje kot **pravica in dolžnost** je formalno odprto za vse
- ~ izoblikuje se obsežen šolski sistem, ki je vedno bolj **členjen na stopnje**, s katerimi se povečuje zahtevnost in kompleksnost znanja ter samostojnost
- ~ podaljšuje se obvezno šolanje in povečuje število mladih ljudi v sekundarnih in terciarnih stopnjah šolanja
- ~ stopnja izobraženosti je eden izmed **kazalcev razvitosti držav**:
  - **delež pismenosti**
  - **delež vključenih v izobraževanje** (v primarni stopnji je ta delež najvišji; ker je obvezna)
  - povprečna **dolžina šolanja** (v manj razvitih državah s šolanjem zaključijo prej)

Ekspanzija šolanja

Po drugi svetovni vojni, predvsem od 60. let 20. stoletja naprej, se je šolstvo začelo širiti. Sprva se pojavi v ZDA in v večjih mestih v Evropi, do 2. polovice 20. stoletja pa se razširi tudi v manj razvite države.

Dejavniki, ki pripomorejo k ekspanziji šolanja:

- a) **Pospešena ekonomska rast in gospodarski razvoj**, zaradi česar so pričakovali, da bo večina zaposlitev sčasoma zahtevala višjo stopnjo izobrazbe - učinkovita **naložba v človeški kapital** kot pogoj nadaljnje ekonomske rasti (država vlaga v šolanje)
- b) **Dvig življenjskega standarda**, ki omogoča nadaljevanje šolanja
- c) **Tehnološki razvoj** - z novimi tehnologijami se pojavi potreba po novih znanjih
  - ~ terciarni sektor je heterogen, obsežen, raznolik, zato morajo biti tudi znanja raznolika

- d) **Demokratizacija** ponuja enake izobraževalne možnosti za vse in pravičnost, kar omogoča pravično razdelitev družbenih vlog glede na sposobnosti posameznika.
- e) Uveljavljanje načela **meritokracije** = razvrščanje ljudi na družbene položaje poteka v skladu z njihovimi sposobnostmi in dosežki.
- f) **Pozitivna diskriminacija** [diskriminacija = neenako obravnavanje ljudi glede na...] → težnja po izenačitvi možnosti, zlasti za tiste, ki prihajajo iz depriviligiranih okolij, odpravljanje razlik → **vloga družbenega korektorja**; šola naj bi tudi tistim, ki jih domače družinsko okolje ne spodbuja, omogočila osebni razvoj.

Posledice:

- spremeni se **izobrazbena** (vedno več izobraženih in kvalificiranih) in **poklicna** (veliko manj delovnih mest) **struktura**
- vedno večja vloga pripisanega statusa

Kritike in reforme

Novosti so vedno nujne (ker se tudi družba neprestano spreminja), vendar so lahko protislovne ali tvegane, če nastopijo nepremišljeno.

Poleg tega kljub spremembam ni nujno da se kaj resnično spremeni.

1) **I. Ilich**: »**Razšolanje družbe**« (1971 - za tisti čas precej radikalna ideja)

- ~ pouk ne sme biti storilnostni
- ~ zavzema se za bolj humanistični način
- ~ je proti vzgoji ljudi v duhu poslušnosti
- ~ šola preveč omejuje svobodni razvoj otrok
- ~ drugačni načini poučevanja, npr. več prakse → učinki so bolj trajni
- ~ šola mora imeti ovire, vendar poleg uradnih učnih načrtov (s katerimi se strinja) obstajajo tudi skriti, s katerimi družba ustvarja konformne ljudi

2) **Waldorfska šola**

- ~ alternativa klasičnemu šolanju
- ~ drugačni prijemi in načini dela
- ~ tudi 3 stopenjsko šolanje
- ~ poudarek na celostnem nadzoru otroka - več predmetov, ki razvijajo določene sposobnosti; intelektualne, ročne sposobnosti, samorefleksijo

3) **N. Postman in C. Weingartner**

- ~ šole naj bi zavirale otrokov razvoj, zato predlagata šole brez učbenikov in učnih načrtov

4) **K. Egan**

- ~ šola je dobra institucija, ko se osredotoči na intelektualno izobraževanje (kar preveč izginja)
- ~ razlikuje socializacijo in edukacijo v šoli

Šola in socializacija

Kaj uči šola?

1) Durkheim (funkcionalistično)

- ~ posreduje **splošne vrednote** (skupnih vrednot in norm, jezika), s čimer zagotavlja družbeno stabilnost in integracijo
- ~ otroci so v šoli deležni **enake socializacije**
- ~ je **model družbenega sistema** - uči, kako družba funkcionira in daje zgled:
  - **predpisani in skupni cilji**, vsebine
  - **formalizirani odnosi**
  - pridobivanje veščin za **sodelovanje z drugimi**
  - učenje **samonadzora in samoobvladovanja**
- ~ pomembno je tudi to, da se na mlade populacije prenašajo tiste vrednote in znanja, ki so pomembna za družbo kot celoto → **splošna znanja**
- ~ na mlajše generacije posreduje **posebne spretnosti**, s katerimi jih pripravlja na poklic

2) Parsons (funkcionalistično)

- ~ šola je **most med družino in širšo družbo** - je antipod družini; otrok je obravnavan drugače:
  - družina otroka obravnava individualno, kot celostno osebo → **partikularistična načela**
  - šola pa ima enotna merila in kriterije za vse → **univerzalistična načela**
- ~ šola v ospredje postavlja pridobljen status
- ~ pomembni vrednoti sta dosežki in enake možnosti

3) Šola kot ideološki aparat države (konfliktna teorija) - **Althusser**:

- ~ ideologija = sistem idej o nečem
- ~ aparat ima vsaka družba
  - **ideološki** - deluje z ideologijo (šola, religijske institucije, družina, politične stranke, množični mediji) → produkcija ideologije vladajočega razreda
  - **represivni** - deluje z represijo, silo (policija, sodišča, zapori, vojska, vlada, uprava)

Šola kot ideološki aparat **vceplja vrednote**, veščine, **ki so v družbi cenjene, znanja, ki so v interesu** vladajočega razreda → prenaša ideologijo vladajočega razreda, s čimer **ohranja, reproducira in opravičuje obstoječe odnose** (tudi neenakost).

4) Uradni in skriti kurikulum (= učni načrt) (konfliktna teorija)

- Uradni kurikulum je celota vsebin, ciljev, postopkov, ki jih vključuje šolsko delo in **so jasno in neposredno opredeljeni** in izraženi, tudi zapisani v šolski zakonodaji. Ureja jih ministrstvo za šolstvo, iz strani družbe pa so pripisani in priznani.
- Skriti (prikriti) kurikulum pa vključuje vse vrednote, norme, vzorce vedenja, ki **niso uradno določeni in neposredno predpisani**. Kažejo se skozi komunikacijo med učiteljem in učencem, hišni red, sistem nagrajevanja in kaznovanja.

S. Bowles in **H. Gintis**: šola **oblikuje** oz. socializira **poslušno** in **disciplinirano delovno silo**:

- z višjimi ocenami so nagrajeni disciplinirani posamezniki, s čimer dobijo **izkušnjo**, kakšni morajo biti
- spodbuja **sprejemanje hierarhije** in tako posameznike pripravlja na podobne odnose na delovnem mestu
- posamezniki se naučijo biti **motivirani z zunanjimi nagradami** (ocene, spričevala)
- razdelitev šolskih vsebin na predmete ustreza **tehnični delitvi dela** v podjetjih

M. Apple: Pri tem, katero znanje je družbeno priznано, je pomembno, kdo opravi izbor tega znanja, regulira, nadzira in uravnava vsebino → **politika uradnega znanja**. Vsebine, ki jih posreduje šola, namreč niso nevtralne. Poleg tega je pomemben tudi **način posredovanja znanj**.

Funkcije šole so torej:

- socialna integracija/povezanost
- socializacija
- prenos posebnih znanj
- delovanje po načelu meritokracije

Kaj lahko nauči šola?

Po eni strani šola ohranja obstoječe, po drugi strani pa:

- seznanja z mogočim
- je subverzivna, podporna - daje moč, da obstoječe resnice in znanja presegamo
- odpira možnosti za nadaljnje raziskovanje
- odkrivanje novega
- omogoča samoiskanje, samorefleksijo
- pripomore k osebni rasti

Šola in družbena neenakost

Protislovnost šole se kaže na različne načine:

- je odprta za vse in ponuja enake možnosti, vendar ustvarja veliko stopnjo neenakosti
- posreduje znanja in vsebine, razvija sposobnosti, vendar so vsebine predpisane, s čimer zavira učenčevo ustvarjalnost
- šola je nujna oblika socializacije in spremembe so nujne, vendar so le-te lahko tvegane

I. Funkcionalistična teorija

- ~ šola ima enake pogoje, kriterije za vse → merila so za vse enaka (Parsons)
- ~ posameznik ima enake možnosti za napredovanje in družbeni vzpon v skladu s svojimi sposobnostmi, znanjem, ki ga pokaže
- ~ **meritokracija** = uveljavljanje na osnovi uspeha, dosežkov
- ~ poseduje splošne vrednote družbe - kultura družbe kot celote (Durkheim)

II. Konfliktna teorija

- ~ na dosežke v šoli ne vplivajo samo sposobnosti, znanje, nadarjenost, ampak tudi okolje, iz katerega posameznik izhaja

1) Subkulturene razlike

- ~ **B. Berenstein**: elaborirani in restriktivni kod
  - **elaborirani kod** vključuje bogat besedni zaklad, zmožnost povezovanja besed in povedi, urejene povedi, zmožnost izražanja abstraktnosti → uporabljala naj bi ga **srednji in višji sloj**
  - **restriktivni kod** vključuje neurejene in kratke povedi, pomoč pri izražanju z mimiko, nepovezan, skromen jezik → uporabljal naj bi ga **nižji sloj**
- ~ **P. Bourdieu**: **kulturni kapital**, ki se kaže v znanju, vedenju, izkušnjah in načinu izražanja, ima vedno večjo težo, moč v družbi. Pomemben ni le v okviru šole, temveč tudi sicer. Družine ponujajo različne možnosti (kar je zelo povezano z materialnimi zmožnostmi) za razvoj kulturnega kapitala; le-ta pa se prevaja v moč in bogastvo.
- ~ **neenakost** se v šolskem sistemu tudi **legitimizira** - privilegiran položaj posameznikov se upravičuje s šolskim uspehom, s tem pa šolski sistem odstranjuje pripadnike nižjih slojev, ker nimajo zadosti kulturnega kapitala
- ~ svoj vpliv imajo tudi etične značilnosti skupine, iz katere posameznik prihaja

2) Slojne razlike

- ~ **R. Boudon**: družine z **različnimi materialnimi sposobnostmi** nudijo otroku različne možnosti šolanja
- ~ na to lahko vpliva **izobrazba** (motiviranost, spodbuda za šolo) in **ekonomski položaj staršev**
- ~ **družinsko vzdušje** (ne le, kaj družina ponuja materialno!), **odnosi, vzgoja, zanimanje** otroku omogočajo spodbudo

3) Spolne razlike

- ~ vplivajo na **učni uspeh** (in s tem na možnost napredovanja)
- ~ kažejo se razlike v dosežkih in znanjih med dekletimi in dečki
- ~ pri nas se to pojavlja malenkostno, bolj po **usmeritvi** (M: naravoslovje, Ž: družboslovje)
- ~ bolj pa prihajajo do izraza v **državah 3. sveta**, kjer je delež **vključenosti** žensk v šolanje manjši

4) Kultura vladajočega razreda; P. Bourdieu:

- ~ Vladajoči družbeni sloji imajo moč, da svojo kulturo vsilijo drugim družbenim skupinam, saj na tej kulturi temelji delovanje celotnega šolskega sistema → šola posreduje tiste vrednote, znanja, jezik (**kulturni kapital**), ki **ustrezajo vladajočemu razredu**
- ~ pripadniki vladajočega razreda imajo torej prednost, saj so v dominantni kulturi že socializirani

Vse to otroka lahko zaznamuje in vpliva na njegov uspeh.